

ÜVEGFESTMÉNYEIM TARNÓWBAN

LIPPÓCZY NORBERT

Családom, nemzedékeken át, a XVIII. század közepétől, szőlészettel és borászattal foglalkozott Tokaj-Hegyalján, Tállyán, amely vidék már akkor munkaerőhiánnyal küszködött. Így gyakran dolgoztak szőleinkben nyáron summás idénymunkások, mezőkövesdi matyók. Színpompás viseletük nekünk, gyerekeknek mélyen az emlékezetünkbe vésődött. A szüreti szorgos munkák idején, gyakran jártak át a szomszéd sváb községből, Rátkáról a leányok szüretelni. Viseletük merő ellentéte volt a mezőkövesdieknek; fehér, sötétkék és fekete színek uralták azt. Kassán (ahol a reálgimnáziumot végeztem) a környékről naponta a városba özönlő, tejet, vaját, baromfit a piacra hozó szlovák asszonyok ismét feltűntek ruházatukkal; fehér harisnyában, alig a térden alul érő, szélesen ringó színes szoknyákban, keményített fehér fejkendőben, mindennapi látványunk volt.

Talán e színben és változatosságban oly gazdag népviseletek adtak impulzust már gyermekkoromban, valami hasonló színpompásat gyűjteni? Nagyon fiatalon elragadott ez a sok örömet adó kellemes szenvedély; alig voltam 9 éves, amikor már jó pár száz darabos tarka számológépdula gyűjteményemmel büszkélkedhettem. Később a számológépdulákat a nem kevésbé színes, de már „komolyabb” bélyeggyűjtés váltotta fel. Ezen kívül gyűjtöttünk mi még sok minden egyebet is, kezdve a lepkéktől a katonagombig, mely utóbbi gyűjtésében kiváló alkalmat teremtett az első világháború. Mint 10–12 éves gyerekek, kijártunk a Kassa melletti fogolytáborokhoz és csak úgy, a szöges drótkerítésen keresztül, könnyen megszereztünk egy pár kockacukorért vagy cigarettáért (Magyarkáért, amelyet koporsószögnek is hívtak) az annyira óhajtott címeres gombokat és vállpántokat az orosz hadifoglyoktól.

Debreceni gazdaszörömbeli időkben a könyvek ejtettek foglyul; ez már tulajdonképpen nagyapám és édesapám szőlészeti és borászati könyvtárának a szorgalmas kiegészítése volt — és az is maradt a mai napig. Végül, amikor már a saját lábamra álltam, lettem szenvedélyes rabja a szívárvány minden színében pompázó népies üvegeknek.

1929-ben telepedtem le Lengyelországban. Ebben az időben határozta el édesapám a lengyel borpiaccal való kapcsolat újrafelvételét. E kontaktust családunk jó néhány nemzedékeken át ápolta (pontosan 1768-tól), ezt csak az első világháború szakította félbe. Elhatároztuk, hogy megalapítunk — a már független Lengyelországban — egy pincészetet, ahonnan a család és a szomszédok által termelt tokaji borokat könnyebben szétküldhetjük vevőinknek,

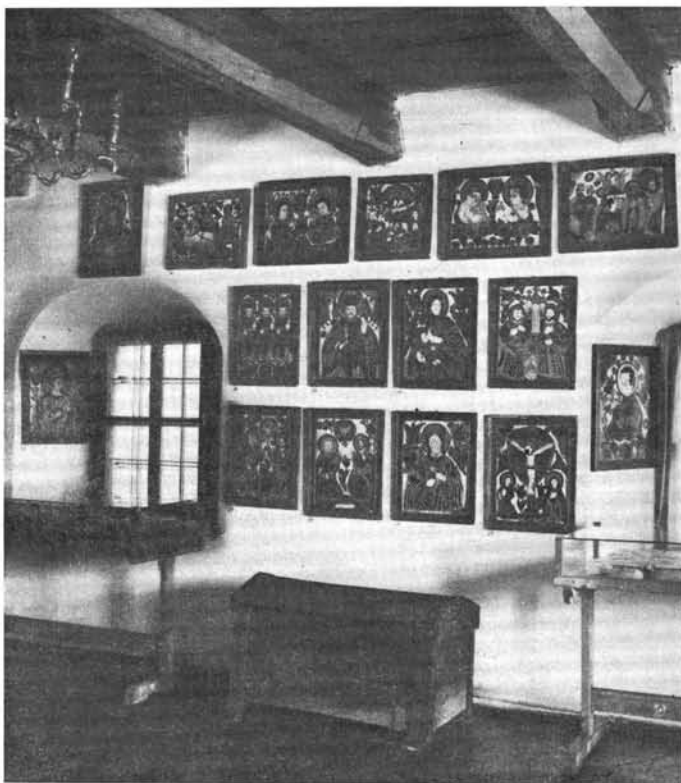
1. kép. Hucul kályha. Pokucse. Deicezális Múzeum, Tarnów

mint közvetlenül a háború után előállt két vámhatáron keresztül. E célra legjobban Tarnów városa felelt meg, amely mint Dél-Lengyelország egyik vasúti gócpontja a legközelebb esett Tállyához (kb. 270 km.). A szervezést édesapámmal együtt, látogatásokkal kezdtük. Felkerestük autóval mindenekelőtt a háború előtti vevőinket, keresve a feleletet, hogyan fogadják vállalkozásunkat?

Az első utunk Zakopanén keresztül vezetett, ahol a Tátrai Múzeumban láttam meg először a népi üvegeképek egész sorozatát. További utunkon 1930-ban eljutottunk többek között az egykori Árva megye Lipnica Wielka nevű községében Machay Károly plébánoshoz, aki a szemináriumot annak idején Magyarországon végezte el. Óriási örömmre a plébános megajándékozott egy lengyel üvegfestménnyel, ez lett az első darabja a mai gyűjteménynek.

Néhány évi intenzív gyűjtés után, a látszólag kis népi üvegekép világ mind szélesebbre tárulkozott ki előttem. E képek széles körű elterjedtségének a tényleg Lengyelországban és a vele szomszédos államokban szülte meg bennem azt az elhatározást, hogy egy olyan gyűjteményt kellene létrehozni, mely magában foglalná Európa, vagy legalább Közép-Európa államaiban létező főbb képtípusok sorozatát. Ez módot nyújthatna etnográfusoknak és művészettörténészeknek, egy gyűjtemény keretein belül is, kutatásokat, összehasonlíásokat folytatni.

A gyűjtemény 245 üvegeképből áll. Közép-Európából, sőt még azon túl-

2. kép. Nyugat-pokucei üvegikonok a Niemczyk család műhelyéből

ról is sikerült egyedi példányokat szereznem. A gyűjtemény nagyobb részét, 138 népi üveggépet, valamint a hucul kerámiát az 1930—39. évek időszakában gyűjtöttem. Gyakran jártam ez időben haza autóval Tállyára utánanézni a szőlőknek, pincemunkáknak, valamint a tarnóvi pincészet készletének kiegészítését előkészíteni. Oda-vissza útjaimat használtam ki Lengyelországban és Szlovákiában népi üveggépek után való kutatásra. Útvonalaimat minden alkalommal változtattam és ezzel az átkutatott terület folyton szélesebbé vált. Ha ugyanazon utat választottam, mint valamely előbbi alkalommal, erre egy-egy képtulajdonos készített, aki első látogatásommal nem volt hajlandó képétől megválni. Ilyen esetekben már felkészülve kerültem be ismét a gazdához, mint például 1939-ben Jelesnia községbe, ahová Szent Flórián gazdagon aranyozott ráámában foglalt (olajnyomatú) képével tértem vissza. Cserébe megkaptam érte Flórián üveggépet, amely a ma nagy ritkaság számba menő (valószínűleg egy kéztől származó) „jelesnyai” képtípus 24 képének egyike.

Így látogattam meg többször is Zabnicát Żywiec vidékén. Egy ottani — Wojtyła Jan nevű — gazda említette, hogy messze, fenn a hegyekben levő pástorkunyhójában van egy régi üveggépe, de mindkét látogatásom alkal-

3. kép. Szt. Anna tanítja Máriát. Északkelet-Szlovákia

4. kép. Szt. Flórián. Jeleśnia

mával talált valami ürügyet arra, hogy kitérjen ajánlatom elől, melyben kértem, vezessen fel engem a kunyhóhoz. Kíváncsiságom harmadszor is elvitt oda, neki is elvittem Szent Flórián olajnyomatú képét. Ezúttal mellém adta 13 éves kislát vezetőnek. Autóval — a völgyben húzódó szénabehordó úton csak nagy nehézséggel jutottunk fel a gyönyörű tisztásra, ahol a vastag gerendákból összerótt, lakattal lezárt kalyiba állott. Izgalommal vártam, míg a gyerek felnyitja az ajtót; és megpillantottam gyűjteményem ma egyik legszebb arabját; sziléziai Szent Hedvig üvegeképét, amely éppen a már említett žiwieci típushoz tartozik. A képet megkaptam. 1954-ben tudtam meg, hogy a kalyibát a lengyel partizánok használták menhelyül a második világháború idején. Az okkupáns németek értesültek erről, és felégették.

Egy gyűjtő kirándulásom alkalmával 1933-ban ismerkedtem meg Pokucie-ben egy derék hucul gazdával. Blyźniuk Zenobijjal, aki szívesen vállalta a gyűjtésben való segédkezést. Pokucie vidéke meglehetősen távol esett Tarnówtól: kb. 250 km-re. E hegyvidék hucul lakói híresek voltak sokoldalú művészi adottságukról, különösen az üvegikonokban és kerámiákban voltak kiemelkedő alkotásaik. Később Zenobij öccse, Mihály is besegített a kutatásba. Egnéhány értékes küldemény után szabad kezet adtam nekik és ettől kezdve minden évben többször elhozták a begyűjtött anyagot, vagy vasúton — széna

5. kép Sziléziai Szt. Hedvig. Żywiec

és moha közé gondosan csomagolva — ládáknban juttatták el hozzám a szebb-nél-szebb üvegikonokat és a csodálatraméltóan érdekes népi kerámiákat. Az utóbbiakról híres volt Kuty és Kołomyja vidéke. Kitanítottam a két testvért, ragasszanak minden tárgyra egy-egy cédulát a jegyzettel, hol és kinél találtak a tárgyra és honnan szerezték be ők maguk. Nekik köszönhetem a gyűjtemény legértékesebb, 17 darabból álló üvegikon típusát, a XIX. század második felében élő Piotr és Karol Niemczyk lengyel népművészeknek az alkotásait, akik Stanisławów mellett Bochorodczany községben éltek. Ez a település Nyugat-Ukrajnában található. A két lengyeltől láda láda után érkezett Tarnówbba és 1939. április végéig, tehát nem egészen 6 év alatt több mint 70 üvegikont és közel 200 népi kályhacsempét, tálat, fafaragványokat, sőt még hucul varrottasokat is gyűjtöttek be nekem.

6. kép. Jézus születése. Nyugat-Pokucse, Niemczyk-féle műhely

1936 nyarán bukkantam Kassán, az Apáca utcában, Kemény Ernő szerény, de annál nagyobb értéket rejtő antikváriumára. Ettől az időtől kezdve, ahányszor — útban Tállyára — átutazóban voltam autóval Kassán, mindig betértem hozzá. Nála találtam rá két világi témájú népi üvegrépre. Az egyik mint Rákóczi arcképe, a másik pedig mint „Jánosik szeretője” néven került hozzám. Mindkettő északkeleti szlovák üvegréptípushoz tartozik. Márkusfalván vásárolta Kemény a XVIII. századbeli uniformist viselő tiszt képét, míg Árvában talált rá a biedermeier korabeli högy naiv képmására, a népi, hozzájuk fűzött legendával együtt.

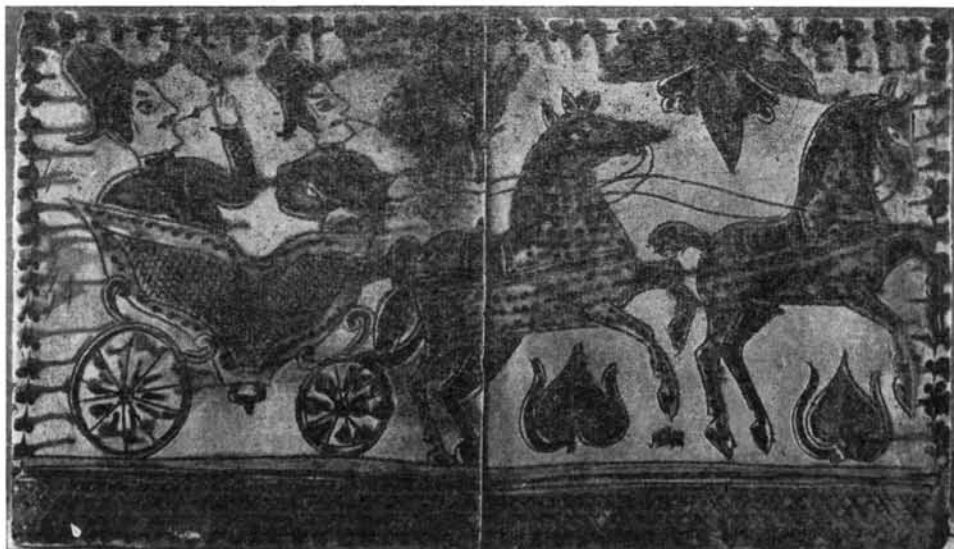
Ugyancsak Kassán, Keménynél sikerült megvásárolnom számos tükörképet és tükrös „sildlit” is. „Bildli”-nek, „Schildenbild”-nek is nevezték ezeket a formájukban pajzshoz hasonló képecskéket, melyekben talán a velencei rokokó tükörrámák rusztikus, kisméretű változatát látjuk viszont. Kemény, Kassa környékén és távolabbi falvakban szedte ezeket össze. E tükörképek mindkét fajtájának a származása — úgy időben, mint térben — nagyon különböző. Érdekes igazolása ez annak a ténynek, hogy nemzedékeken át jártak el a Felvidékre a házaló képereskedők, úgynevezett Kraksenträgerek Szilézia, a Cseh Erdő, Szudéták, Morvaország, Délcsehország és Felső-Ausztria képfestő vidékeiről. Kiváló példa erre a Keménynél vásárolt, a még 1720–30-as

7. kép. Szoptató Madonna. Nyugat-Pokucse, Niemczyk-féle műhely

évekből, valószínűleg Augsburgból származó Schildenbild. Hivatásos festő által pergamenre festett miniatúra a művészien, régenskorabeli stílusban, metszett és maratott tükörráma központjában van elhelyezve. Ezek még a jó művészi színvonalat mutató, nem a nép számára készült sildlik lehettek a későbbi, a már nép számára készült sildlik példamutató elődei. Egyidejűleg vásároltam meg Keménynél egy már népies jelleget mutató, a XVIII. század végéről származó sildlit,¹² amelyen a kis naiv kép a közepén még pergamenre van festve.

Jóval később, 33 év múltán a Dunántúlon Möszt községben találtam rá ismét tükörképekre. E tükörképekből világosan láthatóvá vált a két évszázadon át tartó fejlődési folyamat, amely nemcsak a kisméretű sildliknél (109×66 mm — 250×64 mm), de a nagyobb méretű téglalap alakú (185×118 mm — 485×370 mm maga a tükörlap mérete), úgynevezett „Nonnenspiegelek”-nél is nyomon követhető volt. E Mösztön talált sildlik leegyszerűsített rokokó formájú, köszörült és maratott, sőt festett tükörrámák mintáinak változatossága

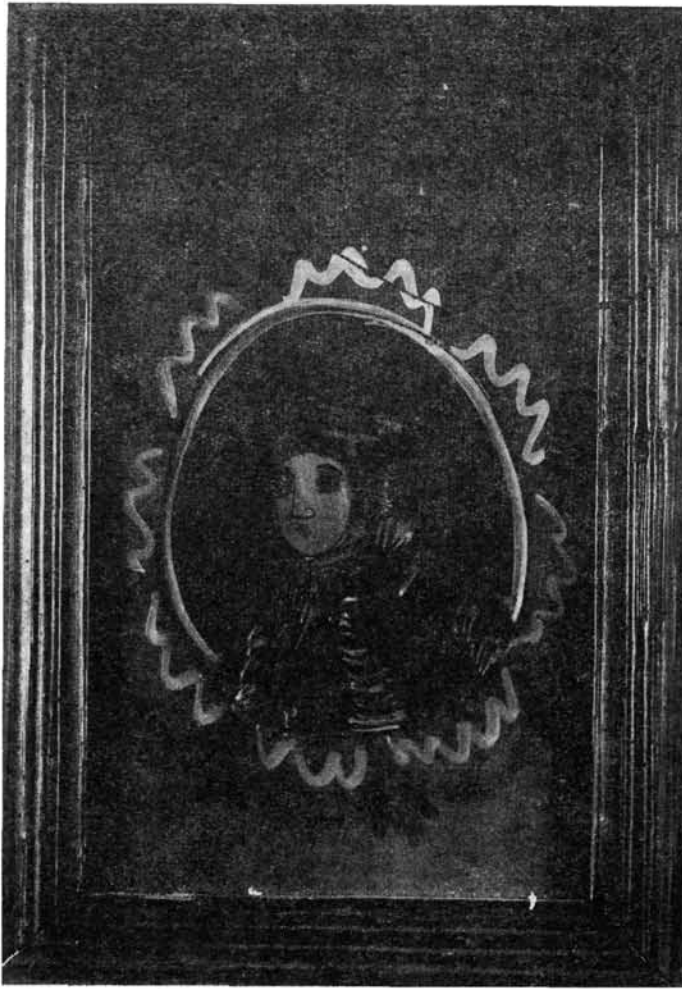
8. kép. Hucul kályhacsempe. Aleksander Bachmiński műhelye

9. kép. Szt. Barbara. Kelet-Pokucse XVIII—XIX. század fordulója

10. kép. Szegény Lázár. Kelet-Pokucse, XIX. század első fele

11. kép. „Rákóczi”. Kelet-Szlovákia, XIX. század eleje

aránylag nagyon nagy. E tükörrámácskák, sildlik, hátlapján, közepén, a néző felé elhelyezett kis képek készítemi technikájában és minőségében is jónéhány változatra találunk, kezdve a kézzel színezett acélmetszetektől (XVIII. század vége, XIX. század eleje) a színes, olcsó nyomatokig (XIX. század közepétől az 1910—15-ös évekig). Ez utóbbi színes nyomatok származási helyére Debrecenben, 1970-ben bukkantam rá, egy Bernhard Christian nevű nyomdász cég által kiadott katalógusban. A nyomdász cég Aussigban működött (Ustinad Labem, ma Észak-Csehország székhelye) az 1860—1915. időszakban. A katalógusban már az első világháborúval kapcsolatos Ferenc József és Vilmos császár stb. színes képeivel is találkozunk. E képecskék mézesbábok, cifra, tükörös szívekre lettek ráragasztva, pl. ilyen magyar szöveggel: „Ezzel ma-

12. kép. Szt. Magdolna. „Sildli”
XVIII. század vége

13. kép. Szt. József a gyermek Jézussal. „Sildli”
festett kerettel. XIX—XX. század fordulója

gam csak ajánlhatom, bensőm legközelebb átadhatom.” E színes nyomatok kegykép változatai — amelyekből a katalógusban rengeteg féleség volt bera-
gasztva — szolgáltatott képecskét a sildlikhez. Sikerült a debreceni népi ke-
rámia gyűjtőtől egynéhány ilyen színes kegyképet kapnom. Ezeket már Tar-
nówban a sildlik képecskéivel összehasonlítva meggyőződtem arról, hogy
Bernhard Christian nyomdájában, Usti nad Labemben nyomtatták. Ezekről
az apróságoktól sem váltak meg szívesen a mözsi gazdaasszonyok. Körülnéz-
tem jól a tiszta szobában és a Nonnenspiegelek között észrevettem egy házi
áldást, a XIX. század végéről származó üveggépet, háromnyelvű felirattal.
Ezen figurális jelenet — a virágdekorációkon kívül — nem volt. Előbb a ma-
gyar szöveget olvastam el; „Áldás és békesség e ház lakóinak” s utána — bizo-
nyos meglepetéssel — hangosan olvastam el a szlovák szöveget. Erzsi néni,
akivel addig magyarul beszélgettünk, mindjárt átváltott a szlovák nyelvre,
majd amikor a német szöveget is elolvastam hangosan, mindjárt németre for-
dította a beszélgetést, de olyannyira számomra érthetetlen sváb dialektusban,
hogy jobbnak láttam visszatérni a magyar nyelvre. Erzsi néni, nagy sajnála-
tomra a háziáldástól semmiképpen sem volt hajlandó megválni, sőt az újabb
kb. 1910-es évekből származó sildliktől sem. Ez utóbbiak a tisztaszobában,
az utcára néző két ablak között elhelyezett komód felett voltak a falra akaszt-

14. kép. Jézus születése. Osztrák—cseh határvidék

15. kép. Fájdalmas Mária. Mikola (Nicula) Erdély XIX. század első fele

va — sűrűn, ötösével négy sorban s mindegyiken keskeny világoskék szalagcsokrocsonka ékeskedett. E sildlik mind egyforma; 217×148 mm nagyságúak voltak. A szürkés-világoskékre festett háttérű „rámákon”, hátulról, a közepén elhelyezett színes kegyképnyomtatványt foncsorral kezelt, ezüstösen csillogó, csiszolt virágkoszorú vette körül és az egész üveglapot köröskörül (alkalmazkodva a bildli leegyszerűsített rokokó formájához) a hozzápréselt keskeny és vékony ónszalag foglalta össze a hátlapot borító papírral. Erzsi néni elmondta, hogy e 20 darab sildlit röviddel az első világháború előtt vásárolták a szülei a közeli Tolnán, egy Berger nevű üvegesnél. (1970-ben e bolt a 11-es számú volt Tolnán). Wagnernénál láttam még egy típusú tükörképet, amelyen a kép a megszokott módon volt festve. E képeket is Tolnán vásárolták, de már az 1920-as évek elején, maguktól az alkotóktól, Baumann és Cserna nevéktől. A Mözsön talált XIX. századbéli és XX. század elejéről származó sildlik készítési vidéke valószínű a Cseh Erdő, a Szudéták és Morvaország területei. Erre enged következtetni egyébként a Debrecenben talált katalógus kiadási helye is, Usti nad Labem.

Nagyon érdekes fényt vet a népies tükörképek származására, de egyben ezek magyarországi népszerűségére is egy eredeti német levél, amelyet egy népies üveggép alatt azt hátulról védő vékony deszkalap alatt fedeztem fel.

16. kép. „A misztikus szőlősajtó”,
Brassó—Bolgárszeg, XIX. század első fele

17. kép. Ádám és Éva. Mikola (Nicula) Erdély
XIX. század első fele

E képet 1938 augusztusában vásároltam Budapesten, a Magyar Falu nevű antikváriumban, a Vörösmarty téren. Az antikvárium akkori tulajdonosa Breuer Mimi asszony úgy vallotta, hogy a képet Sárköz vidékén vásárolta fel egy sváb községben. A nagyon kisméretű üvegekép (az üveglap mérete mindösszesen 178×128 mm), minden bizonnyal Dél-Csehország Pohori (német Buchers, illetve a vele szomszédos, de már Felső Ausztria Sandl községek valamelyikéből származik. Erre utal úgy jellemző színe, mint rajza is. A levél szövege a következő: „Josef Werner, Preschkau M. ko (Ungar) 19/3 882. Ihr Briefe von 5/3 folge ersuche zum Muster mit unter zeichnete Spiglbilder an Salamon Abeles Speditor Szöregyh für meiner Ordre zu senden per Nachnahme. Bemerke jedoch ich brauche nur Heilige Spiglbilder in Holzrahmen, u (zwar 13/17 ... 11/14, 7/11 keine ... bilder, sondern nochmals Spiglbilder in Holzrahmen. Herz Jesu, Herz Mari, Grab Kristus...” E helyen a levelet sajnos levágták. A címzett Werner valószínűleg csak rámakészítő mester volt, vagy közvetítő képkereskedő, aki a levél másik oldalán ír a festőhöz, címzés nélkül (a levél helyenként szüette, így a hiányzó szavakat kipontoztam) Werner így ír a festőhöz: „Hier haben Sie eine Bestellung, wenn Sie diesselbe machen wollen. Wo... schmidt haben wir ... Werner”.

1936 tavaszán Erdélybe utaztunk a feleségemmel. Erdélyből már jóval előbb értesüléseket kaptam az ottani népies román üvegikon-festészetéről. A műtárgyakat Brassóban vásároltam. Csak az 1960-as években tudtam meg az irodalomból, hogy Brassó elővárosa a XIX. században híres volt népies üvegikon-festészetéről. A mai napig nem tudom magamnak megbocsátani, hogy akkor összesen csak 12 darabot vásároltam meg, és méghozzá milyen

18. kép. Falusi templom, fölötte Máriával és a gyermek Jézussal. Északnyugat-Szlovákia

olcsón! 100—200 leibe került darabja, ami az akkori árfolyam szerint 3—6 zlotyt jelentett. Óriási anyagra találtam a brassói Rosen féle antikváriumban! Mind a 12 kép hazakerült Tarnówbá, törés nélkül. Szerencsére a román képtípusok többségéből van egy-egy példány a kollekciónban. Később már csak 1938-ban sikerült csere útján egy pesti gyűjtőtől, dr. Zádor Gyulától román üvegikonra szert tennem.

1939-ben, midőn már a normális, legrövidebb úton Kassa-Muszynán keresztül, a német invázió miatt, a borszállítmányaimat nem tudtam vasúton Lengyelországba szállítani, kénytelen voltam az összehasonlíthatatlanul hosszabb vasútvonalat választani; Erdélyen és a román—lengyel határállomáson át, Śniatyńen keresztül. Nyugtalan idők voltak már akkor. A szállítmányt vivő vagonok feladása után én is vonatra ültem és Kolozsvárott telefonon keresztül ellenőriztem a bor átjutását a magyar—román határon. Ekkor tudtam magamnak két napot találni arra, hogy Kolozsvárott népi üvegikonok után nézzek. Többek között akkori szerzeményem egy bécsi Werner nevű cég által kb. 1850 táján kiadott színes litográfia, amely nemcsak alátétként szolgált — sok másfajta litográfiával együtt — az egész néhai Monarchiában a népi üvegfestőknek, de önállóan is díszítette a falusi tiszta szobákat. A gyermek

Jézust ábrázoló litográfiának még egy különlegessége is volt; a litográfiát fedő üveglapra alulról még egy ráját festettek, téglá és cinóber színben, a brasso-vidéki népi üvegikon festők modorában. A nyugati ízléssel megrajzolt, de kissé hideg színekben festett litográfiát ezzel hozták közelebb a keleti erdélyi népi világhoz.

1938-ban a lengyel Szepességben tettem néhány kirándulást. Népi üvegek után kutatva jutottam el Kacwinba, ahol a faluban egyöntetűen a helybeli plébánoshoz utasítottak, aki már — mint mondták — mindent begyűjtött. A plébánosban, Świstek Józsefben szenvedélyes gyűjtőt ismertem meg. Gyűjteménye kiváló helytörténeti kollekció, amely mindenekelőtt a lengyel Szepesség népművészetét ölelte fel. A gyűjteményét, szerencsésen még 1939-ben, a krakkói Etnográfiai Múzeumnak ajándékozta. Mint igazi gyűjtő, nem volt hajlandó egyetlen darabtól sem megválni. Nem tudtam belenyugodni a hajthatatlanságába. Néhány hét múlva visszatértem a faluba, és most már tüzetesebben néztem körül az egyes gazdák udvarán és konyhájában, míg végül is az eredménnyel ismét bekopogtattam a makacs plébánoshoz. Igaz, üvegekére a faluban nem akadtam, de vagy 4—5 régi szepességi tejesköcsöggel, sőt egy régi szabad tűzhelyen használt cseréppel, három lábú lábassal állítottam be hozzá már estefelé. A plébános nagyon izgatott lett, amikor név szerint referáltam, kiktől szereztem a faluban az edényeket. Hosszú alkudozások után a kerámiákért fájó szívvel, mégis nekem adta Nepomuki Szent János, kelet-szlovákiai típusú, nagyszerű üvegekét.

1938 nyarán kirándulást tettünk Nedec gyönyörű várához, betértünk a szomszéd Kacwinba is. A plébánossal való találkozásunknak már első pillanatai igazolták elbeszéléseimet, mivel a plébános nyitott, szélesen lengő falusi daróc ingben, mezítláb fogadott minket, mindenféle ceremónia nélkül. Kérésünkre egyenesen a gyűjteményes szobába vezetett bennünket.

Felejthetetlen számomra a feleségemmel és barátnőjével tett autókirándulásunk Észak-Szlovákiába, 1938 augusztusában. Tesennél (a mai neve Cieszyn) léptük át a lengyel határt, és Frydek-Csacán (Čadca) át jutottunk el a felségesen szép Árva váráig. Ha én akkor már tudtam volna, hogy az általam felfedezett żywieci típusú üvegeknek Frydek és Csaca vidéke jóval gazdagabb lelőhelye, mint Żywiec környéke, nem siettem volna annyira Árvába, ahol az északnyugat-szlovákiai üvegek felkutatására indultam. Megcsodáltam Árva várát, a néhai magyar végvárat és az onnan elénk táruló árvai panorámát, csak azután kerestünk fel néhány Isten háta mögötti szlovák falut, üvegek után kutatva — egyelőre minden siker nélkül. Vigasztalásul betérünk a túrócszentmártoni (Martín) Nemzeti Múzeumba. A végtelen gazdag népi üvegek gyűjtemény (482 db) inkább lehangolt engem, mint bátorított a további kutatásra. Kirándulásunk második napja több szerencsével járt, miután érthetően igyekeztem minél távolabb kerülni Martintól, s végül Liptovska Osada falu egyik házából győzedelmesen kerültem ki és ugyanott egy másik házból is. Összesen két képet sikerült vásárolni az otthon talált gazdasszonyoktól. Mintha csak összebeszéltek volna, 20—20 koronát kértek és kaptak a képekért. Már nem messze Rozsnyótól, de még egy eldugott faluban Revucán találtam ismét két megvásárolható üvegre. A vásárolt négy kép az árvai típusúhoz tartozik. (Így is nevezik az északnyugat-szlovák képtípust.)

19. kép. Menekülés Egyiptomba. Osztrák—cseh határvidék. XIX. század

20. kép. Mária a gyermek Jézussal. Baranyai szerb üvegekön XIX. század

Már 1936-tól kezdve be-be tértem Budapesten a Magyar Falu nevű antikváriumba és sikerült is tőlük néhány, a Dunántúlon és a Duna—Tisza közén gyűjtött népies üveggépet vásárolnom. Mind kivétel nélkül Felső-Ausztria (Sandl), Délcsehország (Pohori és vidéke) származásúak voltak. Mutatván pesti szerzeményeimet tállyai ismerőseimnek — hogy a már említett szomszédos német község, Rátka nagyon gazdag lelőhelye az ugyanilyen fajta képeknek. A még XIX. század folyamán épült házakban egész népies üveggép-galériákra találtam, amelyek mind Felső-Ausztriából és Dél-Csehországból származtak. Nagy örömömre 1939-ig személyesen és ismerőseim útján nyolc képet sikerült begyűjtenem, bár a rátkaiak sem váltak meg szívesen e képektől.

A népies üveggépek sorsára vet fényt saját élményem Rátkával kapcsolatban. Még az 1900-as évek első évtizedének vége felé, rekkenő nyári hőségben, Édesapámmal kocsival mentünk a bekecsi fürdőbe. Amint Tállyán a „városból” kihajtottunk, óriási gomolygó füstfellegget pillantottunk meg; Rátka ég — mondotta Édesapám. A templomtól kezdve a falu egész baloldali, zsuppal fedett házsora a tűz martaléka lett. 1936—39-ben csak a szemközti sor házaiban találtunk egész képtárakat, viszont az új — tűz után felépült — házakban egyetlen képet sem láttam. Egy hazai látogatásom alkalmával; 1961-ben, amikor egy egész vasárnapot Rátkának szenteltem, összesen csak két képre találtam, pedig

21. kép. Szt. György. Baranyai szerb üvegikon.
XIX. század

22. kép Máriagyüdi Kegykép.
Csehország. XX. század eleje

ismerős sváb gazda volt a vezetőm. Előbb a „vörös kakas” áldozatává lettek a képek, míg a többit a második világháború után eltávozottak vitték magukkal. Talán itt említem még, hogy 1961-ben Rátkán még sildliket is láttam egy házban, ahol a két ágy fejénél, nagyságban egyforma 12 sildli lógott egy sorban a falra akasztva. Valamennyi a kisméretű (100 × 160 mm) típusba tartozott.

A második világháború jó néhány ezer kilométerre elvetett a családomtól és a gyűjteményektől. 1953-ban, amikor végre családomhoz hazatérhettem, óriási örömet, hogy egészségben találtam családomra, fokozta még az a tény is, hogy jó feleségem meg tudta őrizni teljes egészében nemcsak könyvtáramat, hanem népművészeti gyűjteményemet is. A népi üvegeképek, amelyek a háború alatt ládákban csomagolva a padlásokon voltak, gondosan beraktározva, ismét elfoglalták régi helyüket a lépcsőházban és az emelet kis halljában. A népi hucul kerámiám egészben, és az üvegeképek jó fele továbbra is ládákban maradt a padlásokon. 1956-ban érett meg bennem a gondolat, hogy odaajándékozom népművészeti gyűjteményemet Tarnów város közönségének. Mint magyar állampolgár 1929-ben települtem le Tarnówban. E városban éltem át tíz boldog esztendőt, itt vettem fel a lengyel állampolgárságot 1933-ban és lett Lengyelország második hazám. E gesztussal kívántam hálámat kifejezni, mindazért a sok jóért, amit e vá-

23. kép. Veronika kendője. Alsó-Szilézia.
XVIII. század vége

24. kép. Madonna. Délkelet-Bajorország.
XVIII. század

rosban átéltem. Ebben az időben alapítottuk meg városunkban a Tarnówi Magyarbarátok Társaságát, ennek egyik vezetője volt a Tarnówi Diecezális Múzeum igazgatója is. Egyik közgyűlésünkön felajánlottam népművészeti gyűjteményemet a város közönségének, azzal az óhajjal, hogy a Diecezális Múzeumban legyen elhelyezve, amelyben egy XVIII. század végén épült ház emeleti három helyisége kiválóan megfelelt az állandó jellegű kiállításra. Bizonyos mértékben befolyásolással volt erre 1939. év előtti szívélyes barátságom a múzeum akkori igazgatójával, Bulanda Stanisławval és édesapám kellemes kapcsolata a múzeum megalapítójával Bomba József tanárral.

Az 1953—59-es években alig szaporodott a gyűjtemény pár darabbal. Az üvegeképek, mint törékeny tárgyak, különösen megsínylelték a háború viszontagságait. Rengeteg falu égett le, de a közgyűjtemények is mérhetetlen károkat szenvedtek. A varsói Néprajzi Múzeum megrendítő sorsa talán a legjobban illusztrálja a pusztítást, amit Lengyelországban az okkupánsok véghez vittek. A Néprajzi Múzeum több mint 30 000 darabból álló gyűjteményéből és óriási könyvtárából szó szerint, egyetlen darab sem maradt meg az utókor számára. Illetve mégis!, egy krakkói-vidéki cifraszúr, amelyet a varsói Néprajzi Múzeum kikölcsönzött vidéki kiállításra 1939 előtt, egyedül az kerülte el a szomorú sorsot. A háború után adták vissza Varsóba, és ma külön vitrinbe van kiállítva, mint a Varsói

Néprajzi Múzeum óriási, 1939 előtti, elpusztult gyűjteményének egyetlen néma tanúja.

1960-ban kaptam beutalást Dusznikba, Alsó-Szilézia egyik kiváló gyógyfürdőjébe, ahol két heti kúra és pihenő után erőre kaptam. A főorvostól 3 nap eltávozást kértem, mert kirándulásokat kívántam tenni azon a vidéken, autóbusszal, de főleg gyalogosan. Alsó-Sziléziában, Kłodzko vidékén virágzó háziipar volt az üvegfestés már a XVIII. század elejétől. Ennek jó néhány típusát ismertem meg az irodalomból. A fürdőtől nem messze terült el Gór Stołowych környéke, amelyet a 3 nap alatt bejártam. Kirándulásom szerencséjével járt, hét darab nagyon érdekes, Kłodzko vidékéről származó üvegeképet gyűjtöttem és a velük kapcsolatos információk, származásukat, beszerzési forrásukat illetően, nagyon gazdagították ismereteimet e képtípusról.

A következő évben (1961) a szabadságunkat Magyarországon töltöttük. Kirándultunk Baranyába is, ahol először láttam meg a szerb üvegikonokat. Gyönyörű két példányt sikerült megszereznem és hazahoznom Tarnówba. Ezek az első szerb képek a lengyelországi gyűjteményben! Később tudtam meg — M. Filipović 1952-ben megjelent tanulmányából — hogy új szerzeményeim minden valószínűség szerint a jugoszláv Bánátból származnak.

1965-ben ismét Magyarországon töltöttük nyári szabadságunkat. Ezúttal két, nagyon vegyes nemzetiségű községet látogattunk meg; Medinát, ahol sok szerb ajkú és Mözsöt, ahol a sváb és szlovák telepések voltak többségben — a magyarokon kívül. Lehangoltan győződtem meg a tényről, hogy e két községet gyakran járják be a budapesti antikváriumok vásárlói, sőt az 1945 után Németországba emigrált svábok is nem egyszer látogatják meg a községben maradt rokonaikat. A népi üvegeképeknek és általában a népművészeti tárgyak e tömeges felvásárlói vajmi kevés megvásárolható képet hagytak számomra. Szerencsémre — a már említett kedves helyi vezetőmnek — egy nyugalmazott postamesternőnek már jóval előbb sikerült megvásárolnia három nagyon szép szerb üvegikont Medinán. Talán az utolsókat, mert ottlétemkor (de még későbbi, kétszeri látogatásom alkalmával is) már szerb üvegikont sehol sem találtam. Mözsön kiegészíthettem még gyűjteményemet egynéhány Csehországból származó tükörképpel és a sildlik egypár még általam nem ismert változatával. Ekkor ért az a szerencse, hogy egy magyar feliratú, cseh származású képhez is jutottam. E kép a már XX. század elején készült képek közé tartozik. Az 1900—10. években készíthették az élelmes csehországi festők speciálisan a máriagyüdi búcsúra. A kép alján olvassuk a maratással eszközölt feliratot „Mária-Gyüd”, az ottani templom és felette a gyüdi Madonna képmása alatt. Ily világosan magyar vonatkozású felirattal tükörképet sem múzeumokban, sem az irodalomban eddig nem találtam. Viszont nem egy máriacelli Madonnát ábrázoló tükörképre találtam úgy Kassa vidékén, mint a Dunántúlon, „Mária-Zell” felirattal. A máriagyüdi tükörkép felbukkanása kelti fel bennem a gondolatot; bizonyára lappang még valahol egy magyarországi búcsújáróhelynek pl. Máriapócsnak dedikált csehországi üvegekép is.

1963 tavaszán lengyel újságírók látogatták meg a tarnóvi Diecezális Múzeumot; ők említették a vezetőnek, hogy Alsó-Szilézia, Grodków városka plébániáján szép, alsó-sziléziai típusú népi üvegyűjteményt láttak. Az érdekes hírt még aznap közölték velem. A gyors elhatározású emberek közé tartozván,

alig egy hét múlva, már a grodkówi plébánosnál voltam — jó 500 km-re nyugatra Tarnówtól. Nagy örömmre az öreg plébános 1939 előtt Tarnów vidékén volt egy faluban lelkipásztor, aki megismert engem, ugyanis annak idején a tarnówi pincészetünkben vásárolta be a liturgikus célt szolgáló borokat. Meglátva a világos és tágas lépcsőházban a falon elhelyezett üvegeképeket, azok típusainak sokfélesége egyenesen megszédített. Minden kertelés nélkül beismertem az öregúrnak, hogy a gyűjteményből szeretném kiegészíteni a tarnówi Diecezális Múzeum üvegeképgyűjteményét oly típusú képekkel, melyek ott hiányoznak. Kellemes meglepetésemre kijelentette: „Tessék válogasson ki egy párat, de nehogy elrontsa a galériámat!” E számomra nagy horderejű szavak után megkértem, hogy tanulmányozhassam két napon keresztül kissé behatóbban a képeket. Erre meg is kaptam az engedélyt azzal, hogy ő maga két napra elutazik, de én szabadon járhatok, kelhetek a házban. Tüzetesen áttanulmányoztam a képeket s kiválogattam a számomra legértékesebbeket, és a maradék képtárat új beosztásban akasztgattam fel. Amikor a plébános hazaérkezett harmadnap délelőtt, már éppen befejeztem a munkámat. Az öregúr kérdésére, vajon elvégeztem-e a válogatást, igenlő választ adtam. Kérte, hogy mutassam meg a falon a kiválogatott képeket. Amikor megmondtam, hogy a kiválasztott képeket már levettem a falról, a plébános megjegyezte: „nagyon szerény volt, meg sem látszik, hogy valami hiányzik”. Nem akarta elhinni, hogy az eredeti 32 képes gyűjteményből már 10 darab hiányzik. Az én mesterkedésem csak annyiból állt, hogy a képek közötti távolságot 1/3-dal megnöveltem. Csak akkor hitte el állításo-mat, amikor előhoztam a 10 darab képet. Mindjárt kiállított egy írást, mely szerint a 10 népi üvegeképet a tarnówi Diecezális Múzeumnak ajándékozza. Óriási kő esett le a szívemről, mert a kiválasztott képek az alsó-sziléziai képtípusok majd minden változatát magukba foglalták, a főattrakcióval egyetemben még egy, a XVIII. századbéli dél-bajorországi üvegeképpel együtt. E kollekciót nem a bőkezű plébános gyűjtötte, hanem még elődétől maradt rá.

Nemcsak a grodkówi plébános gazdagította a tarnówi gyűjteményt, a bővítésekhez hozzájárult sok ismerősöm és barátom is. Így — többek között — még a két világháború közötti időben élt Tarnówban egy idősebb orvos házaspár, akikkel kellemes barátságban voltunk. Az asszony magyar származású volt, az édesapja építette a Kassa—Muszyna—Tarnów vasútvonalat. A nyarat minden évben az akkor dél-lengyelországi, már említett hucul-vidéken töltötték. Persze tudtak a népi üvegeképgyűjtő szenvedélyemről, tetszetek nekik ezek a képek és egy nyaralásuk alkalmával ők is vettek maguknak egy párat. Ez előtt egynéhány évvel halt meg — jóval 80 éven felüli korban — öreg barát-nőnk. Végrendeletileg hagyta rám hucul képeit és Petőfi összes verseit tartalmazó, díszkötéses, 1883-ban Budapesten kiadott könyvét, amely édesanyja után maradt rá.

Egyik legérdekesebb élményem fűződik, egy a XVIII. század elején készített, Németországból származó üvegeképhez, amely a XIX. század folyamán került a nagyon gazdag bécsi Groedl család gyűjteményébe. A Groedeleknek Kelet-Galíciában óriási kiterjedésű erdőbirtokai és fűrésztelepei voltak. A gyűjtemény egy része Bécsből, Skoleba került, az ottani vadászkastélyukba. Groedelek egyik leánya magyarhoz ment férjhez és a második világháború után így került a gazdag skolei gyűjtemény egy jó része Budapestre. Egyik nőtestvérem

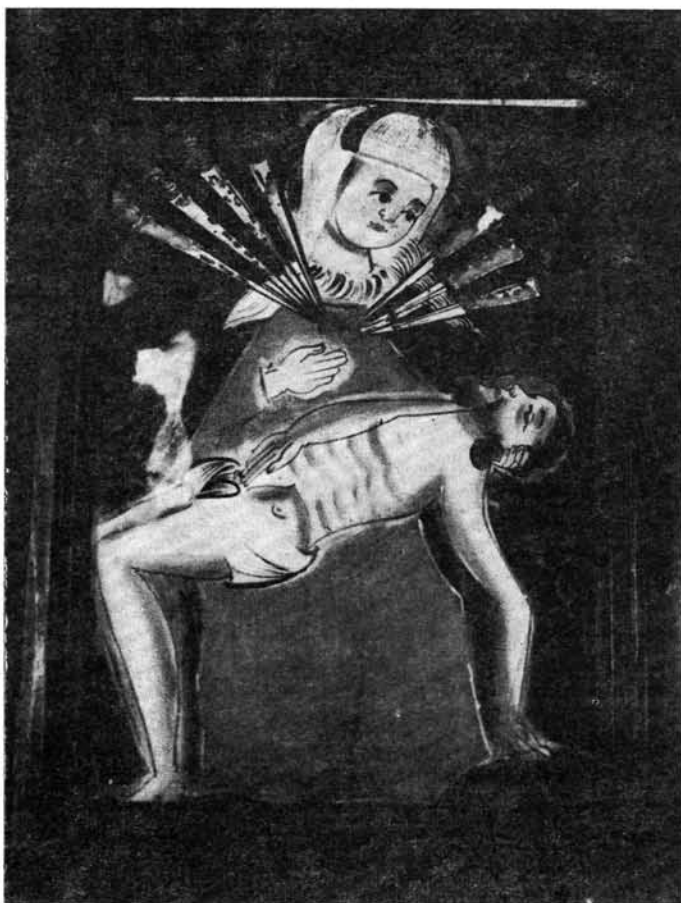
Pesten megismerkedett Korbulynéval (szül: Groedl leánnyal), aki húgomtól megtudta, hogy én gyűjtöm az üvegeképeket. Egy pár év múltán Korbulyné nagybeteg lett és akkor fejezte ki azt az óhaját húgomnak szóban: „kerüljön a régi üvegek vissza Lengyelországba” és kérte, származtassa el hozzám. E kép nem népies eredetű, még csak nem is a nép számára készült, de érdekes technikája fontos lépcsőfokot jelent a hátulról festett (Hinterglasmalerei) üvegeképek technikájához. E készítési módot „schwarz auf Gold”-nak nevezik. Az üveglap hátoldalára ragasztott hártvavékony igazi aranylemez felületébe tüvel karcolták bele a rajzot és ezt fekete tussal fedték be, így állott elő a sziluett kép. E kép alján a kísérő szöveg is ilyen módszerrel készült: „Monsieur Laurent fuehrt dem König und der Königin das Modell seines Flugschiffes vor im Jahre 1709”. A tény, miszerint e léghajó tényleg a levegőbe emelkedett 70 méter magasra (meleg levegő segítségével), igaz valóság, az Portugáliában történt.

1968-ban jelent meg Grabowski Józef nagy munkája a népi üvegfestészet-ről. E mű 222 reprodukciójából 53 az én gyűjteményem képeit mutatja be az olvasónak. E mű buzdított fel arra, hogy 1970-ben elkezdjem gyűjteményem múzeumi feldolgozását, még abban az évben el is kezdtem az elejétől folytatólagosan vezetett feljegyzéseim alapján. Minden tárgyról felfektettem egy erre a célra szerkesztett kartonlapot, a tárgy fényképével és minden ismerettemmel, amit a tárggyal kapcsolatban tudtam.

Átvizsgálva a Diecezális Múzeum raktárait végtelen érdekes üvegeképekre bukkantam, amelyek nagyszerűen egészítik ki a gyűjteményemet olyan típusú képekkel, amelyek eddig abból teljesen hiányoztak. Egyedi képek ezek. Így az egyik egy népi Madonna-kép, amely különböző papírananyagból készült. Ezen az ábrázoltaknak csak az arcuk és kezük készült hátulról üvegfestett részekből. Találtam ezenkívül egy csensztohovai népi Madonna tükörképet, melynek érdekessége, hogy a kép egy részét, az attribútumokat felülről festették rá. De akad a gyűjteményben két olyan népies üvegekép is, mely típust eddig sehol sem fedeztünk fel, ezeknek a rámaít is üveg és tükörmozaikból készítették. A Tarnówtól nem messze fekvő Gromnik községtől származnak.

A gyűjtemény ma három teremben van kiállítva a már említett Diecezális Múzeum bejárati épületének az emeletén. Előkészületben van a negyedik terem a földszinten, melyben a népi fametszet gyűjteményemet kívánom elhelyezni. E kiállítási helyiségek ideálisan megfelelnek a környezetnek, mint amilyenből a képek és a többi tárgyak is odakerültek. Alacsony, gerendás mennyezetű, nem nagy helyiségek, apró ablakokkal. Az első és harmadik helyiségben vannak kiállítva a nyugati egyházművészeti stílusok befolyása alatt festett üvegeképek, míg a középső, legnagyobb helyiségben a keleti, bizánci hatás alatt készült üvegikonok lettek elhelyezve egyéb, a közeli keleti vidékről származó kerámiákkal, mint pl. a pokucei népi kályhacsempékből felállított hucul kemence és egyben kályha is. Ez utóbbit 1973-ban építtettem fel, Bachmiński és Baranowski hucul — a XIX. század felén élt — fazekas mesterek csempéiből.

A gyűjtőnek több nagy álma nem teljesült: Mindig szerettem volna eljutni Felső-Ausztriába, 1938-ban meglátogatni Sandlban a 76 éves Bernhardlt, a Thumayr család utolsó sarját, akinek a családja ott több mint 100 éven keresztül foglalkozott üvegeképfestéssel. Szerettem volna tőle is személyesen egy képet vásárolni. Nem sikerült — ezenkívül még — Freistadtban sem az ottani népi

25. kép. *Pieta. Alsó-Szilézia. XVIII—XIX. század fordulója*

üvegkép múzeumot megtekintenem. Sajnos az Anschluss, majd Lengyelország 1939. évi szeptemberi hitlerista lerohanása meghiúsították szándékomat.

Egy másik álmom is volt: szerettem volna a Pozsonytól annak idején nem messze lakó Salzmannoktól származó üvegképekből is szerezni. 1958-ban juttam el erre a vidékre s Nagyszombaton meglátogattam az akkor 80 esztendőes pékmestert, Parákot, a kiváló gyűjtőt, de nem sikerült tőle semmilyen képet kapnom. Tudok egy ilyen Salzmann képről itt Lengyelországban is, valahogy eddig ezt sem tudtam megszerezni. No és az érdekes Lublin vidéki üvegképtípusból? Még 1939 tavaszán kinyomoztam két ilyen példányt. Már levélben megállapodtunk abban, hogy mikor mehetek a képekért, de ezúttal is a második világháború húzta át számításomat. 1953-ban tudtam meg, hogy e képek nyomtalanul eltűntek és így nem lett az enyém a végtelenül érdekes lublini „Ádám és Éva” c. üvegkép.

26. kép. Szt. István király.
Északnyugat-Szlovákia

27. kép. Jézus és a samáriai asszony.
Malaga XIX. század eleje

Minden kutatásom ellenére nem sikerült eddig magyar származású népies üvegkép nyomára bukkannom, kivéve a már említett Baumann-Cserna képeket, de ezek már a teljes dekadencia jegyét viselik magukon. Nem talált magyar származású üvegképekre Engelmeyer Akos sem, aki Lengyelországban végezte tanulmányait és itt írta meg magiszteri munkáját, a Magyarország területén talált üvegképekről. Varga Zsuzsa, a Magyar Néprajzi Múzeum kiváló kutatója sem fedezett fel magyar eredetű népi üvegképeket. A magyar vonatkozású „Mária-Gyüd” feliratú üvegképen kívül, témájában még magyar, az északnyugat-szlovákiai típusú István királyt ábrázoló üvegképek. Tíznel jóval több ilyen képet ismerek, sőt a gyűjteményemben is van egy nagyon szép példány. Első királyunk öltözeke és attribútumai e képeken bizonyítják, hogy a festő jól tudta, hogy kinek a képét festi és ezért felvetődik bennem a gondolat (bocsássák meg nekem e gondolat kifejezését is a szlovák művészettörténészek!), hátha magyar volt az anonym népi festő, bár hiányzik erre még a legcsekélyebb bizonyíték is.

Legnagyobb — izgalommal teli — élményem egy nagyon öreg Lengyelországból Magyarországra került népi üvegikon „felfedezéséhez” és annak megkísérelt megszerzéséhez kapcsolódik. 1970-ben Budapesten tartották a XIII. Nemzetközi Ex libris Kongresszust, amelyen én is részt vettem. A népi üvegképeken kívül még egy gyűjtői ambícióm van, gyűjtöm a szőlő és bor témát magában foglaló ex libriseket. A kongresszusra nemcsak az az óhaj vitt el, hogy

ott viszontláthassam azokat az ex libris gyűjtőket és grafikusokat, akikkel 1964-ben a krakkói Nemzetközi Ex libris Kongresszuson megismerkedtem és akikkel egyébként már 1957 óta levelezek, de e budapesti kongresszus alkalmával rendezett kiállítások egyike éppen az én „bacchusi” témájú ex libris kiállításom volt, amelyet a Magyar Mezőgazdasági Múzeum szervezett és mutatott be termeiben. E gyűjteményt még 1969-ben ajándékoztam oda a Mezőgazdasági Múzeumnak. E kongresszus alkalmával állította ki a Magyar Nemzeti Múzeum a régi magyar ex librisek nagyszerű gyűjteményét (1521—1900), amely többségében a kiváló gyűjtő dr. Nyireő István kollekcijából került oda. Ő maga szerkesztette meg e kiállítás katalógusát is. Dr. Nyireő is meglátogatta az én gyűjteményem kiállítását a Mezőgazdasági Múzeumban, és ezt követően szívélyesen meghívott otthonába, amit annál nagyobb örömmel fogadtam el, mivel abban reménykedtem, hogy a régi, XVIII—XIX. századbéli szőlős motívumú magyar könyvjegy duplumaiból sikerül csere útján valamit szerezni. (E reménységem egyébként valóra is vált). Már az első látogatásom alkalmával, kedves házigazdám, amikor megtudta, hogy a népi üvegeképek is erősen érdekelnek, valami különös meghatottsággal mutatott meg nekem egy régi népi üvegikont, amely szerinte a csensztohovai Madonnát ábrázolta. Házigazdám elbeszélte, hogy nagyon érdekes családi emlékek fűződnek az üvegekhez. Anyai ágon egy őse, Czartoryski Emánuel (Teodor fia), aki 1774-ben született Krakóban és aki részt vett a Kościuszko által megszervezett felkelésben, annak leverése után, 1794-ben kénytelen volt elhagyni az országot, Bukovinába menekült cári üldözöi elől. Ő vitte magával a családi ereklyét, a régi üvegikont. Előbb Csernovicban, majd amikor arra kényszerült, hogy e menhelyet is elhagyja, Magyarországra került, de ezúttal álnéven. Felvette a humán kicsengésű „Ember” nevet, és hogy üldözőit félrevezesse, címerében már csak ötágú köznemesi koronát használt. Ember Emánuel Szatmárban telepedett le és ott is halt meg 88 éves korában.

Dr. Nyireő nagyon érdekes elbeszéléséből azonban bennünket e helyen talán legjobban a régi üvegikon (így nevezem, mert bizánci jellegű a Madonna kép) érdekel. A családi legenda szerint ez az üvegikon már a XVII. század első felében a család birtokában volt, de lengyel és cseh szakértők szerint ennek az ikonnak az éveit kb. száz évvel meg kell rövidítenünk. A XVIII. század első felére tehető az az idő, amikor festették. Az eredeti üvegikont — melynek a méretei 420×350 mm — kétszeresen berámázták és két üveglappal védték. Egyenesen megbűvölt a kép szépsége s romantikus, országról országra való vándorlása, az üldözött felkelő hazafival, amely körülmény különös bájjal veszi körül a képet. Gyűjtői fantáziám azonnal működésbe lépett, de akkori pesti látogatásaim alkalmával valahogy nem mertem megpendíteni azt a gondolatot, megválna-e a képtől, hogy visszakerüljön Lengyelországba. 1970. november 20-án kelt levelemben (Tarnówban való hazatértem után) már kértem dr. Nyireőt, megküldené-e az üvegikon fényképét és még további információkat is róla? Egy későbbi levelemben — felbátorodva — felajánlottam a kép megvételét. Dr. Nyireő nehezen ugyan, de beleegyezett, azonban az ára meghaladta az én lehetőségeimet, áthidaltam ezt a múzeum segítségével. És e pillanatban tornyosultak fel előttem a további nehézségek, olyanok amilyenek 40 éves gyűjtői gyakorlatomban nem fordultak elő. Gyűjteményem darabjait a hosszú évek

alatt, mindig a saját pénzemen vásároltam és saját veszélyemre vittem a vámhatárokon át haza Tarnówbá. Egyébként soha nem titkoltam, mit viszek, sőt az utóbbi években még a vámnyilatkozatba is mindig beírtam a képeket, „vásári kegytárgy üvegeképek” címen. Ezúttal érthetően, nagyon tartottam attól, hogy szülőhazám vámtisztjeinek szemét szűrhat a kép. A felelősség a finanszírozók előtt kikényszerítette belőlem azt a nagyon kétélű elhatározást, melynek alapján megkértem Dr. Nyireőt, hogy kérjen kiviteli engedélyt a Magyar Néprajzi Múzeumtól. Mi sem természetesebb, a kiviteli engedélyt a Néprajzi Múzeum nem adta meg s mint dr. Nyireő értesített, az ikont a Múzeum megvásárolta. Ez előrelátható is volt. Bennem két egymással ellentétes, de azt hiszem nemes gondolat viaskodott, mielőtt a kiviteli engedély kérésének a tanácsát megírtam. Arra gondoltam, ha már a második hazámban, Lengyelországba az üvegekön nem kerülhet vissza, úgy kerüljön jó helyre, a Néprajzi Múzeumba. Nem tudom a mai napig, vajon a pesti Néprajzi Múzeum igazgatója tud-e arról, mi úton-módon került a múzeumába ez a kincs — akarva, nem akarva éppen rajtam keresztül. Azt hiszem, az életem végéig gyötörni fog az a gondolat, hogy hiányzik a gyűjteményemből a főekesség, a Czartoryski féle üvegekön.

Eljutottam beszámolóim végéhez, de távol áll tőlem a gondolat, hogy a népi üvegeképek gyűjtését ezzel be is fejeztem volna, annak ellenére, hogy betöltöttem 75. évemet. Néhány évvel ezelőtt szerencsém volt megismerni még egy magyar népi üvegekgyűjteményt Budapesten Rudnyánszky István nagyszerű gyűjteményét. Nála láttam először egyiptomi, indiai, spanyol, sőt szenegáli népi üvegeképeket. Rudnyánszky örvendeztetett meg egy spanyol népi üvegeképpel; az első ilyen kép Lengyelországban.

IRODALOM

- Engelmayer Á.*, 1969. Ludowe obrazy na szkle na Węgrzech. Warszawa, 1969. Kézirat.
Grabowski J., 1938. Huculskie malarstwo na szkle. Arkady, 1938/2.
Grabowski J., 1939. Problem polskości podhalańskiej grup ludowych obrazów na szkle. Arkady, 1939/3.
Grabowski J., 1969. Ludowe malarstwo na szkle. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1968.
Hasalová V., 1965. „Grupa Żywiecka” a obrazy na szkle z pogranicza Morawsko-Polskiego. Polska SZtuka Ludowa, XIX/1965. 1.
Keiser H. W., 1937. Die deutsche Hinterglasmalerei. Bruckman Verlag, München, 1937.
Kós K., 1967. Népies ikonfestés. Utunk, Kolozsvár, 1967.
Kriesz R., Die bauerliche Hinterglasmalerei zu Sandl, als Volkskunst der Gegenwart. Wiener Zeitschrift für Volkskunde, 1935/3.
Lippóczy N., 1960. Latawiec z r. 1709 na obrazie na szkle. Problemy 1960/9.
Lippóczy N., 1962. Népi üvegfestmények Tokaj-Hegyalján. Borsodi Szemle, 1962/2.
Lippóczy N., 1975. Semper Sitio. Polska SZtuka Ludowa, 1975.
Lippóczy N., 1972. Wędrowniki po Węgrzech w poszukiwaniu ludowych obrazów na szkle. Polska SZtuka Ludowa, XXVI/1972.
Reinfuss R., 1972. Dewocyjna grafika jarmarczna jako źródło inspiracji dla malarstwa ludowego. Granice SZtuki. Warszawa, 1972.
Varga Zs., 1975. Népies üvegeképek Magyarországon. Művészet, 1975/1.
Vydra J., 1957. Die Hinterglasmalerei. Artia, Praga, 1957.